

2922

Sockenhantverkarna.

L

Socknens skräddare och skomakare gingo omkring i gårdarna och gjorde skor och sydde kläder åt folk till jul. De sutto med sina gesäller vid sitt arbete både dag och natt, när det var riktigt brått, och barnen i huset fingo lysa dem med stickor, vilka allt emellanåt skarades av i ett vattenämbar. Skomakarna hade en svångrem, som lades om foten och om skon på knäet att dra efter med, när de sydde. Denna svångrem fingo gesällerna smaka eftertryckligt, om de ej gjorde mästaren till viljes.

Vid matbordet fingo gesällerna stå, medan de åto, om de än voro aldrig så stora. Mästaren satt. Men de fingo äta samma mat.

Styckhus
Uppvidinge hd
Älgåsa
upps 1930

upps av P. Blomfelt 2
av M. Petersen, Mikael
per av Mikaela Johanson
(62 år)
Född i Bubbetorp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922

Sädeskärven till fåglarna.

De största kärvarna man hittade i "laet",
när man tröskade, skulle gömmas till fåglarna. Ju större kärve
desto rikare skörd, men ju mindre kärve, desto fattigare skörd
nästa år. Fåglarna skulle ha kärven till jul.

Älyhult, m.
Hjördis

Andreas Blomfeldt 3
Boris Johanson Mat. (62 år)
Född i Bulltofte

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

63.
2922

Det sista.

Om en kvinna fick en liten hek i slutet av
ett "skår", säger man, att hon fick en "unge", och den, som får den "Unge!"
sista neken på åkern, får "sonalyckan". Detta talesätt är allmänt. "Sonalyckan!"
Och det sista mannen "tar av" på åker eller äng kallas "haren". "Haren!"
Om något glömmes vid slätter eller räfsning, kallas detta "barns- "Barnsöl!"
öl".

Småland.
Ljussången
i Ålshult

Uppdr. Blomfeldt etc
Ber. Johansen Petter
62 år i Söndersjö

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922

Tomasnatten.

Från skymningen Tomasmässenatten fick inga
spinnrockar snurra, inga hjul snurra. Alla kvarnar skulle stå stilla,
ty då skulle tomten mala. Logarna skulle vara rena och säden bort- Tomtarna.
buren, ty tomten skulle tröska. Golvet i köket skulle vara sopat
och rent och ugnen ren, ty tomten skulle baka. Överallt skulle
vara städat, rent och fint.

På ett ställe hade man inte städat till tom-
tarna skulle komma. Följande morgon låg dörren mitt på golvet.
Tomtarna hade använt dörren till bakbord.

65
2922

Ljus på julbordet.

På julbordet ställdes ett ljus för husmodern
och ett för husfadern.

2922⁶⁶

Se vem som skulle dö nästkommande år.

Om någon ville se, ifall någon i huset skulle dö nästkommande år, skulle han gå ut och titta genom fönstret på dem, som sutto vid julbordet denna måltid. Skulle någon dö, fick han se denne sitta huvudlös vid bordet. Men han måste vara snabb i vändningarna och titta kvickt, annars fick han en "hurving", så att han slog i marken.

2922

Mat till tomten.

Endast de begagnade tallrikarna togs bort och rena tallrikar, kniv och sked dukades fram till tomten, som under natten skulle infinna sig och äta. Ingenting av det som förekommit under måltiden fick saknas på bordet.

2922

Julnatten.

Hela julnatten skulle ljus brinna. Ett ljus Se vem som
av de två, som skulle ^{sk}brinna under natten, var tänd för husfadern skulle dö
och det andra för husmodern. Om något av dessa gick av eller slocknade, nästa
innan det var utbrunnet, skulle den av dem dö nästa år, som ljuset år.
tänts för.

2922

De dödas julotta.

Man sade, att de döda firade julotta i kyrkan före de levande julnatten. De dödas julotta började klockan tolv.

Julkosten till knekten.

Knekten kom för att ta upp sitt tionde i julaveckan. Det bestod av ull och lin samt bröd, en grovkaka och en sävkaka, fläsk och en fårabog.

Mat och brännvin vankades vart han kom, så att både knekten och julkosten ibland måste väras hem.

Han skulle också ha ved av roten, hemkörd till jul.

2922

Julkosten till de fattiga.

De fattigas barn gingo alltid omkring till jul. Åt dem gjordes i ordning sovel, bröd, äpplen och ljus samt öl.

72.
2922Julklappar.

Gudföräldrarna gav barn de hållit till dopet
en julhög, äpplen och ljus julafton.

När det blev mörkt julafton, gick man med
julklappar:halsdukar, vantar och vad man kunde hitta på. Man slog
ett hårt slag på dörren, kastade in paketet och sprang.

2922

Ljuskronor och julapplar.

I Älmeboda hade man julapplar stående på julbordet. De voro en halv aln höga. I en rund trästake, som stod på en fot av trä, hade borrhats små hål, i vilka voro isatta pinnar, vässade i yttre ändan. På dessa pinnar stacks äpplen fast, och i toppen sattes ett äpple på den vässade staken.

75.
2922Julottan.

Tidigt juldagens morgon skulle alla i huset stiga upp. Alla skulle till julottan utom de minsta och någon av de äldre, som skulle stanna hemma och se efter barnen och de i fönstren tända ljusen. På de ställen, där allt husets folk gingo till kyrkan sattes ljusen i ett fat med vatten.

Från varje gård kom man med julbloss, vilka gjorts i ordning långt före jul. Det var stickor av töre, som späntats och torkats på jällstängerna i taket. Stickorna voro sammanbundna med björkvidjor (berkevejer). Julblossen hade man även om det var månljust.

När folket kom hem från julottan, skulle de ha glögg.

Husdjurens utfodring.

Från klockan tolv julafton och hela juldagen skulle kräken ha fodergevor, som lagats till julaftons morgon. De skulle vara rikligt tilltagna, ty var fodret för knappt bringade det ingen lycka för det kommande året. De skulle ha av det bästa fodret, vilket sparats till jul. De skulle ha "bolhö", så gingo de hem snällt nästa sommar.

Juldagens morgon, när man kom hem från kyrkan, tog man en kaka av julbrödet samt en kniv, gick ut i ladugården och gav alla fäkreatur och hästen var sin skiva julbröd.

Alphult, Sm.

17

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922

/ Ta ut "julagubben".

Från klockan tolv julafton till annandagens
morgon skulle inte ladugården mockas eller ~~XXXXXXX~~ göras ren.
Annandagens morgon behövde inte drängar eller pigor göra detta,
utan byns övriga ungdom samlades för att i all tysthet giva
djuren foder, "ta ut julagubben" och sopa rent. Men som man i alla
gårdarna visste om detta, höll man vakt och bjödo dem in på trak-
tering, när de skulle gå.

Voro de gramse med någon av tjänstefolket,
buro de däremot in gödsel i ladugården, så att djuren stodo på
ända och i bäsen framför korna rätades stora hela kärvar av slag-
tröskad halm. /

Juldagen.

Juldagen skulle alla stanna hemma, ingenstans
gå. Gick man bort juldagen, fick man hålla på att springa hela
nästa år.

Sov man juldagen blev man sömnig hela nästa
år.

Sov man juldagen, blev man sömnig hela nästa
år.

Tog man sig för med något arbete juldagen,
fick man hålla på med det hela nästa år. För övrigt allt vad
man tog sig för, fick man hålla på med nästa år.

Julkalas och kasta ut julen.

Senare fortsatte julkalasen till Kyndelsmässo-
dagen.

I min ungdom kastade man ut julen med jul-
granen. När alla ljusen brunnit ut, togo alla tag i julgranen och
skrek, så taket kunde lyftas, att "nu skall julen ut". Ibland
klädde någon ut sig till tomté, rusade in och tog granen och drog
ut den.

Småland
Värmdinge
Ålgård

Yrkt. Blomfeldt K. 20
Ber. Johan M. 62 år
Bullsteds

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922

Danslek.

Man dansade en dans när jag var ung, som het-
te "Slinkkompass" (slink-on-pass).

81.
2922Vättern.

Man fick inte slå ut hett vatten, ty då skål-
lade man vättern - åtminstone inte utan att spotta först. Vättern
voro djur, som bodde i jorden.

Småland
M. Ghults sn.

A. Blomfelt

22

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922. ^{89.}

Julbak.

Även "klenbröd" bakades till jul. Tunna kakor
med hål i mitten, så att de kunde hängas på stängerna i taket.
Man endast torkade dessa bröd vid spisen.

Julkakan, som gömdes till vären.

Kakan, som gömdes i sädesbingen till vären, skulle ligga på bordet under julhelgen och lades ner i sädesbingen trettondagen. Alla djuren skulle ha var sin skiva av det brödet. Det skulle vara vörtbröd.

84
2922Ljusstöpning.

Kyrkvärden jag tjänade hos i min ungdom hade en stöpvalk, när han stöpte ljus till kyrkan samt åt sig själv. Han hängde (lade) upp pinnarna med ljusvekarne runtom och snurrade omkring valken, så fort han stöpte, tills han kom dit, där han börjat. Det gick fort att stöpa så. Men han fick lov att ha större kärle än en "smörkena" (smörkärna).

När man stöpte ljus, begagnade man hemspunnet, löst snott lingarn.

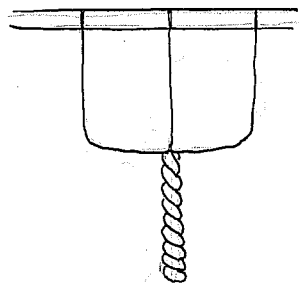
Till treklynneljus bands tre trådar ett stycke Treklynna-
ifrån varandra på pinnen. De två yttersta snoddes om mittrådar. Ljus.

Det stöptes också en annan sorts ljus, som Familjeljus.
skulle stå på bordet och brinna, medan man åt julaftons kväll.
När man ~~XX~~ stöpte detta ljus, gagnades en rund ring av björk. Däri

bands ljusvekagarnet, en tråd för varje person i familjen. Det blev ett stort, högt och vidlyftigt ljus. Nedre hälften av alla garnen snoddes ihop. Denna undre hälft blev mycket tjock, när man stöpte, men de övre ljusen gjordes smala. Varje person i familjen band en tråd om sitt ljus, och den, vilkens ljus först brann ned, skulle först dö. Ljuset fick fortsätta att brinna sen alla smäljusen brunnit ut. Det blev en stor låga. Smäljusen sutto cirkelrunt. Det blev många sådana, om familjen var stor.

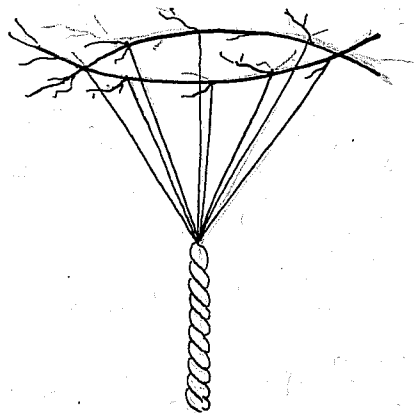
85
2922

LJUSSTÖPNING .

"Treklynneljuset"

/ cymbolen för treenigheten-
stöpes.

Familjeljuset skall stöpas
(8 trådar.)

26

Småland
Uppvidinge hd.
Älgshults sn.
Uppt. av
Blomfeldt, Axel
Alsterfors, Målerås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

86.
2922

Ansl
Opprättelse 24
Sj. kass. 20-2

Appr. Met. Blomfeldt 27

Målaris

Bre. Matilda Johansson

Bubblitryp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

87.

2922

Jerusalems skomakare.

Man sade förr, att Jerusalems skomak^are var
ute vid de stora helgerna och gjorde sina konster och drog beck-
trådar efter sig.

Småland
Västerviks län.
Fagerhults förs.

Uppt. av A. Blomfelt,
Mästare

28

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

98

2922

Oden

såg man rida över taket på Fagerhults kyrka.

Ljus på julbordet.

Ett stort ljus, som grenade sig till ett ljus
för varje person i familjen.

90.
2922Julljuset.

Varje person band en tråd om sin gren av det stora ljuset (familjeljuset), som stod på bordet. Slocknade något av dessa smalare ljus, skulle den person dö nästkommande år, som ljuset tillhörde.

Varje gren av detta ljus fick brinna ut, och sedan fick det tjocka stamljuset fortsätta att brinna till slut.

91.

2922

Julbrasan.

I vedvrån på ena hållet om spisen skulle ligga en fin vedflo över hela julhelgen. Det höggs färsk granved före jul och lades upp vackert. Denna ved fick inte röras förrän efter tjugondag Knut. Under julhelgen fick man bära in ved från vedbacken.

Före jul höggs en stor sörgran i skogen och forslades hem. Den höggs sönder och så lade man på en väldig brasa i spisen julaftons kväll, för att det skulle smäcka och spraka, så att det liknade jul riktigt.

Ett par stora oklyvda klumpar av sörgran lades i spisen och däromkring plockades kluven granved.

När vi voro små, brukade vi dra ihop ~~XX~~ askan efter julbrasan i en hög och så satte vi i askan en pinne för var

och en av oss. På pinnen lade vi en barkbit, som vi kallade "huvud". Den, som ägde den pinne, på vilken "huvudet" först föll av, den skulle först dö.

När vi blevo äldre sökte vi på samma sätt se, vem som först skulle bli gift.

98
2922

Alghart, Sm.

33

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

98.

2922

Granriset på golvet.

Det granris, som legat på golvet under julen, ströddes ut på linåkern för att linet skulle bli långt.

/Ant. An.

2922^{94.}Julkalasen.

I min ungdom hade man inga tallrikar till gröt, mjölk eller ärtvälling, utan vid julkalasen hade alla var sin sked och åto ur samma fat. Till sovel och pannkaka fanns inga gafflar, utan man fick ta detta med kniven eller fingrarna.

Man uddade nötter, lekte och dansade. Till gröten rimmade man, och ingen fick smaka gröten förrän alla hade rimmat. Husfadern och husmodern började.

2922 95

Grötrim.

"Titta i taket! Ja äter u` hela fatet."

En man rimmade: "Denna gröten ä kokt i e gryta å inte i ett ägg. Ingen får äta, som inte har skägg." För att bli berättigad att äta gröten, svarade någon av kvinnorna: "Denna gröten ä kokt i en gryta å inte i ett höns, vi ha skägg vi mä, fastän dä inte syns."

292296.

Danslekar.

Ungdomarna ställde sig i ring och dansade runt, sjungande: "Anders ta mej, Anders ta mej." En pojke gick i ringen och sjöng: "En av eder skall ja ha, men ja vet inte hocken ja ska ta." - Sedan var det flickans tur.

Pojkarna dansade "Gammeldansen". När de slutat, vände de ryggen åt varandra och sparkade upp med båda benen, så att klackarna slog ihop, eller sparkade de upp med ett ben och träffade varann i ändan.

2922

97

Trettondagsafton.

Trettondagsafton kallades "Knaplebensafton".

Då skulle man "knapla (skava) av alla benen efter julkalaset och då skulle "grisafötterna" sättas fram på bordet. Alla rester av den på julbordet framdukade maten skulle då ätas upp.

2922 98c

Fåglaneken.

När fåglaneken satts upp, dansade man kring densamma och sjöng en sång om att alla fåglarna skulle komma och fira jul. Man trodde, att om fåglarna fingo mat till jul, stannade de kvar och höllo trädgårdarna rena under sommaren.

Småland
Upprättning
Ålshult

suppl. Blomfeldt & 39
Pålsing

Per O. Mattson Johansson 62 år 2922 99.
Rabbitsjö

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det sista, som bakades

var till de fattiga "gåara". Detta var mindre brödkakor.

Alghult, Sm

40

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922¹⁰⁰¹

Julbrödet.

Av vörtbrödet lades tre kakor i sädesbingen,
av vilka en skulle användas påskafton, en annan pingstafton och
den tredje midsommarafton.

Skriv endast på denna sida!

Ant. 111

2922 10/10

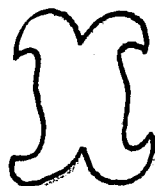
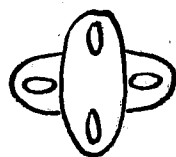
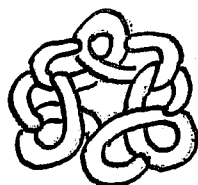
Julbrödet.

Julbrödet naggades. Nio hål i varje bröd.

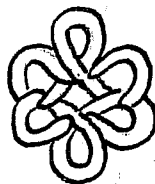
2922/1021

Julbaket.

Ovan tecknade småbröd användes och bakades förr till jularna. Niohålakringlan bakades ibland till tiohålakringla men förnämligast med 9 hål. Karlavagnen kallades även "fyrahjulavagn". Ibland lades ej de båda degstyckena i kors, det blev då "tvåhjulavagn". På julstjärnan små bitar av deg. Ibland lades tistelstängen till karlavagnen för att giva barnen en föreställning om huru den tecknade sig på himmelen.

Bröden i julbaket.103.
2922

Tolvhållakringla. Niohållakr. Julstjärna. Julkusar.

Karlavagnen. Sjuhållakr. Julhöna.

Småland
Uppvidinge hd.
Älghults sn.
Uppt. av
Blomfeldt, Axel
Alsterfors, Målerås.

Midsommarjäst.

Jag såg en gumma, som använde midsommarjäst till baket i stället för drickajäst. Hon gick ut tidigt på midsommandagens morgon och samlade upp daggen med handdukar, vred ur daggen i ett fat, rörde i mjöl och gjorde små kakor, en till varje bak före nästa midsommar. En sådan kaka lades i blöt ett dygn före baket och blandades sedan med surdegen. Ingenting fick yttras om baket, medan hon bakade. Då blev det misslyckat, och hon skar ingen kaka förrän fyra dagar efter baket.

Swil
Oppvidinge Id
Nygård 0:2

Myrt. Red Blomfeldt⁴⁵
haleris
Per Matilda Johanna
Bubbetops

Lucianatten.

Fabriken i Alstermo stannades för ett par
timmar Lucianatten, medan näcken for igenom.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922 ¹¹⁵

Näcken.

Småland
Öppnings
Mått

uppt. av H. Blomfelt 46
Berätt. av H. Johansson
Född i Bultstuga

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922

Vintergatan - sillfångsten.

Flammade och gnistrade vintergatan, blev sill-

fångsten god.

Alghult, Pm

47

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2922 107

Julhalmen.

Somliga skuro halmen för att inte snava om den.

Som liten hörde jag min mor och en annan gumma tala om en "julhalmakäring", som gjordes av julhalmen och hängdes upp i stugan. När julhalmen bars ut tjugondagen togs käringen ner och brändes upp i spisen.

"Julhalmakä-
ring!"

Granris på golvet.

När bruket med julhalm lades bort, pryddes stugan med en lång, i krokar gående rand av finhackat gran- eller enris eller siktad sand, som löpte utmed möblerna, under sängkanterna och runt "finboðdet" samt ned till dörren. Inuti krokarna lades blommor, blad, kors, små plattor och andra mönster av "gräe", barr. Utanför, utåt golvet, ströddes granris. Det var brukligt till alla större helger och högtidliga tillfällen.

2922¹⁰⁹Julpyntning.

Fyra enar bars in och ställdes i rummets fyra
hörn. De räckte nästan till taket.

En.
Uppvidinge län
Hälsö län
1930

Uppt. Axel Blomfeldt
Ker. Matilda Johansson, 62 år

50

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

110.
2922

Julhögarna.

Till julhögarna. hörde även en liten ost.

2922

///

Äta ett äpple julaftons morgon - starka tänder.

Man skulle äta ett äpple innan man åt något
annat julaftons morgon, så fick man starka tänder.

2922 ^{11/2}Julmåltiden.

Före måltiden läste husfadern en bordsbön och en psalm sjöngs gemensamt. Därefter satte sig alla till bords.

När måltiden var slut, steg husfadern upp och läste en bordsbön, en psalm sjöngs gemensamt.

Julbrasan.

Efter julbrasan julaftons kväll fick inte
spjället fällas, ty den vägen skulle tomten komma.

Tomten.

114.
2922Ärsgång.

Den, som skulle gå ärsgång fick inte tala från solens nedgång julafton tills han gick upp nästa dag. Han skulle gå mycket tyst och ingenting säga, vad han än såg. Han skulle stanna och titta mot stugorna. Skulle någon dö, fick han då höra likpsalmer sjungas, se likfölje, höra hur låcket spikades på kistan. Skulle det bli bröllop fick han se och höra bröllop och sång, skulle någon födas hörde han det. I varje stuga inom det område, han ringat in, visste han vad som skulle hända nästa år.

115.

2922

Taga reda på nyårsafton, om man skulle
bli gift på det nya året.

Nyårsafton smältade man bly i skopor och slog
(hällde) detta i kallt vatten, sedan läste man i de därav bildade
blyfigurerna i botten av vattenkärlet för att få veta, om man
skulle bli rik under instundande år. Bildades en mänsklig figur,
blev man gift, bildades "penningar" eller "skogar", blev man rik.

//6

2922

Julkalasen.

Intet arbete utfördes från klockan tolv julafton till dagen efter tjugondag Knut, "lille jul". Under denna fritid gick man på julkalas. Det tog många dagar, innan man gått om hela byn. En särskild dag var niondagen, gubbadaen. Då skulle endast de gifta, äldre familjefäderna samlas till ett väldigt supkalas. Då dansades "gammeldansen", och när dansen slutades, vände man ryggen åt varandra och sparkade varann i ändan med klacken. Även dansades "knösadansen" eller, som det senare hette, "slagpolska" eller "slängpolska". Då slogs klackarna i golvet med eftertryck, och den, som kunde åstadkomma den ljudligaste smällen, var värst.

Tjugondag Knut, lille jul, var också en särskild kalasdag. Då skulle julen supas, dansas och sopas ut.

Tjugondag
Knut.

Tjugondag Knut.

Julhalmen skulle ligga till tjugondag Knut, då bars den ut, innan man lade sig och sedan "sopades" julen ut tillsammans med resterna av julhalmen. Detta gjorde husets folk. Gardinerna togs ner. Väggbonaderna, ljuskronorna och alla andra prydnadsföremål togs bort. Vardagskläderna togos fram, och det tunga arbetet började.

Granarna vid ingången

togs bort främåt våren, hackades sönder och ströddes på gödsel-
högen framför ladugårdsdörren.

Bot för tandvärk.

Om man fick tandvärk, skulle man peta nio gånger i den värkande tanden med en speta samt räkna från 9 till 1 och sedan sticka fast spetan i barken av en rönn på norra sidan. Men den, som sen rörde rönnen, fick värken.

Bot för utslag och hudsjukdomar.

Mot utslag och hudsjukdomar badade man i någon bäck, som rann mot norr. I Brändebola, Älghultsby finnes en bäck, som har nordrinnande vatten. Dit gick folk för att bada förr, men badet skulle tagas före soluppgången.

12/1
2922

Taga reda på lämplig sätid för korn.

När vattnet "moade (å-ljud) sig, d.v.s. iskristaller bildades på rinnande vatten och sedan flöto ihop, skulle man av detta läsa sig till, vid vilken tid kornet skulle sås nästa år.

Likaså kunde man se detta på den första rinfrosten om höstarna.

/aa

2922

Bot för värk.

En pojke fick värk under lek vid en stubbe.
När föräldrarna upptäckte, att hål voro borrarade i stubben och
pluggar isatta, offrades 6 styver vid stubben och pojken fick
be om förlåtelse.

Vätteeld.

Fick man utslag på kroppen och blev sjuk, trod-
de man, att man gått över någon vätteeld.